

С.М.Кулик – кандидат політичних наук,
доцент кафедри міжнародних відносин
факультету міжнародних відносин
Волинського національного університету
імені Лесі Українки

Р.С.Тараджук – аспірант
ОНП «Міжнародні відносини і стратегічні
комунікації України та ЄС»
факультету міжнародних відносин
Волинського національного університету
імені Лесі Українки

СОЦІАЛЬНА АКТИВНІСТЬ ФАНІВ ФУТБОЛЬНИХ КЛУБІВ У АКЦІЯХ ПРОТЕСТУ 2013 РОКУ В ТУРЕЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ¹

У 2013 р. приводом для протестів у Туреччині були наміри уряду Р.Т.Ердогана вирізати дерева у парку Гезі поблизу центральної площі Таксім у центрі Стамбула. Це один із небагатьох зелених куточків, що залишився у 15-мільйонному мегаполісі. На їхньому місці уряд планував відновити військові казарми часів Османської імперії, а всередині розмістити торговий центр і побудувати транспортні розв'язки. Також на площі планували знести Культурний центр Ататюрка, закритий на реконструкцію. Демонстрації в парку Гезі розпочалися 27 травня 2013 р. після того, як бульдозери почали валити дерева. Їхні учасники звинуватили уряд Ердогана в авторитаризмі та спробах насаджувати ісламські цінності у світській державі. Тому екологічні гасла швидко змінили на політичні вимоги, а масові протести охопили й інші міста Туреччини. Поліція розганяла протестувальників водометами, сльозогінним газом, гумовими кулями і кийками. 8 червня 2013 р. протести продовжилися за підтримки прихильників стамбульських футбольних клубів. Правозахисні організації заявляли, що в результаті дій держави загинуло 11 осіб, понад 8000 отримали поранення, а понад 3000 були заарештовані [10].

Мотивами участі фанів у акціях протесту частково було те, що футбол в Туреччині – це більше, ніж просто гра. Він має значний культурний і політичний вплив на турків, багато з яких ідентифікують себе через відданість певним футбольним клубам. Насамперед йдеться про клуби «Галатасарай», «Фенербахче» та «Бешикташ». Усі вони базуються в Стамбулі та відомі як «велика трійка». Однак з моменту приходу до влади націоналістично-ісламістської Партії справедливості та розвитку (ПСР) у 2002 р. фани вважають, що уряд «втручається у спосіб життя людей, які живуть у цій країні – у те, як їм народжувати дітей, як їсти, як пити, висуває безглузді звинувачення на адресу засновників Республіки [6]. Вони наголошували, що влада захопила всі інституції, навіть футбольну лігу, а уряд відкрито підтримує низку команд. Тому, за їхніми словами, вони приєдналися до протестувальників, бо «ми – це «Бешикташ» на трибунах і люди на вулицях» [7].

Фанати оперативно поширювали інформацію про протести у соціальних мережах. Коли почалися демонстрації, фанатська група ФК «Бешикташ» відома як «**çArşı**» («Чарсі»), що мала 300 тисяч підписників у Twitter, за допомогою одного слова «**geliyoruz**» («ми йдемо») мобілізувала на акції своїх прихильників [6]. Фани звертали увагу на непропорційне застосування сили, неконтрольоване насильство проти громадськості і закликали владу до припинення ескалації насильства.

Одним з важливих аспектів протестів було те, що вони об'єднали вболівальників трьох найпопулярніших турецьких і найбільших футбольних клубів Стамбула – «Бешикташ», «Фенербахче» і «Галатасарай». Фани кожного із них представляють окремий сегмент суспільства. «Фенербахче» вважають клубом нуворишів та

¹ *Дослідження виконано в межах Модуля Жана Моне «EU Counteraction to FIMI» (№101172342 ERASMUS-JMO-2024-MODULE). This study was conducted in the framework of the Jean Monnet Module «EU Counteraction to FIMI» (№101172342 ERASMUS-JMO-2024-MODULE).

націоналістів, серед його прихильників – прем'єр-міністр Р.Т.Ердоган. Середній клас Стамбула об'єднаний на підтримку «Галатасарая». «Бешикташ» – навпаки, команда робітничого класу та лівих інтелектуалів і не має великого бюджету. Те, що вболівальники цих клубів разом вийшли на демонстрації проти Р.Т.Ердогана населення вже сприйняло як революцію [8].

Фанати, які до крові ворогували між собою, об'єдналися проти спільного ворога – уряду Туреччини. Значну роль зіграла найчисельніша група фанатів «Бешикташа» – «çArşı» із анархістсько-лівацькими поглядами, що підтверджує їхній девіз: ««Чарсі» проти всього». Група була заснована у 1982 р. і давно відома як одна із найзапекліших у Туреччині. Також у парку Гезі зі своїми наметами і транспарантами протестувала група «Соласік» – прихильники «Фенербахче», що дотримуються лівих поглядів. «Галатасарай» представляла «Текьумрук» («Єдиний кулак») – група лівого спрямування, що відкололася від основної – провладної консервативної і націоналістичної групи – «ultrAslan». На протестах фанати були в клубному одязі або в одязі відповідних кольорів: «Бешикташ» – у чорно-білому, «Фенербахче» – жовто-чорному і «Галатасарай» – червоно-жовтому. Кольори цих трьох клубів були на одному прапорі на площі Таксім: червоний – «Галатасарай», жовтий – «Фенербахче», чорний – «Бешикташ» з написом «İstanbul United» («Стамбул Юнайтед» – *укр.*) [3].

Саме під гаслами ««Істанбул Юнайтед» – Стамбул єдиний із 31 травня 2013 року» об'єдналися футбольні фани. Вони також гуртувались навколо портрету Мустафи Кемалю Ататюрка, засновника сучасної світської Туреччини [4]. Фан-групи «Фенербахче» і «Бешикташа» опублікували заяву, в якій закликали своїх співвітчизників приєднатися до протесту в парку Гезі [14]. Ввечері 08 червня 2013 р. вболівальники цих трьох клубів пройшли маршем зі всіх напрямків до площі Таксім, щоб приєднатися до тисяч протестувальників у антиурядовій демонстрації. Вони запалили фаєри, стрибали і скандували: «У відставку, Ердогане, у відставку», «Ми об'єднані проти фашизму» [13].

Медіа називали групу «Чарсі» «центральною мобілізаційним ресурсом протестів» проти прем'єр-міністра Р.Т.Ердогана [1]. Члени «Чарсі» були активними як у парку Гезі, так і у своєму районі Бешикташ, де відбувалися особливо жорсткі сутички між протестувальниками та поліцією. На відміну від багатьох інших демонстрантів, члени «Чарсі» мали досвід сутичок із силовиками, бо майже на кожному домашньому матчі «Бешикташа» відбувалися бійки між уболівальниками і поліцією. Вони зводили барикади, допомагали демонстрантам проривати поліцейську блокаду, роздавали протигази і надавали допомогу постраждалим від сльозогінного газу. Фани захопили бульдозер і використали його, щоб відбити водомет, який поліція використовувала проти протестантів. Участь «Чарсі» відіграла ключову роль у перетворенні акцій протесту на масове повстання. Також «Чарсі» додали гумору протестам – їхнє скандування «Перцевий газ, оле-оле-оле!» під популярну музику на стадіонах підтримали усі демонстранти [8].

У відповідь на такі дії фанатів влада Турецької Республіки намагалась їх дискредитувати. Вона подавала ситуацію так, що фани нібито вперше організовано вийшли на вулиці міст. Натомість члени «çArşı» завжди були соціально свідомими: вони демонстрували проти війни в Іраку, будівництва атомної електростанції в Туреччині, збирали гроші для жертв землетрусу та регулярно здавали кров, боролися за права громадян з інвалідністю, проти дитячої праці, опікувались притулками для тварин [12]. Під час протестів у Гезі фанати неодноразово наголошували на тому, що «Чарсі» має совість, тому «де несправедливість – там є «Чарсі» [7]. Влада звинуватила «Чарсі» у тому, що вони не просто група вболівальників, а політичне формування. Натомість фани стверджували, що не мають інституційної структури і не представляють жодної політичної точки зору, а лише «захищають те, що правильно, те, що личить народу».

У вересні 2014 р. суд звинуватив 35 членів стамбульського футбольного фан-клубу «Чарсі», включаючи його лідерів, у «спробі здійснити державний переворот» під час протестів у Гезі. Їм інкримінували захоплення офісів прем'єр-міністра в Анкарі та Стамбулі з метою створення «перевороту, подібного до Арабської весни», та спроби

повалення уряду. Як було зазначено у прес-релізі «çArşı», вона «була першою групою вболівальників в історії цивілізації, яку судили за спробу повалення конституційного ладу та здійснення державного перевороту в країні». Також у документах судової справи проти «Чарсі» їх називали «найманими протестувальниками», натякаючи на те, що протести проплачені [5], і «терористичною організацією» [11]. У випадку визнання їх винними фанатам загрожувало довічне ув'язнення з обтяжуючими обставинами.

Така ситуація отримала значний суспільний розголос. Групу «Чарсі» підтримали депутати опозиційних Республіканської народної партії та Партії націоналістичного руху Туреччини. Міжнародні організації, зокрема «Amnesty International», заявили про абсурдність цих звинувачень. Вболівальники ФК «Боруссія» (Дортмунд) під час матчу чемпіонату Німеччини проти «Фрайбурга» демонстрували на трибунах плакати з написами «çArşı ультрас, боріться за свій шлях», «Ніколи не здавайтеся» та «Свободу ультрас і Туреччині» [12]. У підсумку, у грудні 2015 р. суд у Стамбулі виправдав усіх 35 підозрюваних [9].

Події 2013 р. у Туреччині запам'ятали надовго. Плани знищення парку скасували і його залишили відкритим для громадськості. Після протестів 2013 р. особливо помітним став поділ фанатів на про- та антиурядові табори. Зважаючи на заангажованість фанатів у політичні протести, влада посилила контроль над усіма фанатськими угрупованнями. У квітні 2014 р. з'явився закон №6222 «Про запобігання насильству та заворушенням на спортивних об'єктах». Відповідно до нього запровадили систему ідентифікації уболівальників – FAN ID, тобто всім бажаючим потрапити на стадіон потрібно було зареєструватися в квитковій системі «Passo» та отримати картку «Passolig Card». Крім того, на всіх аренах ввели систему відеофіксації і розпізнавання обличчя [2]. У 2020 р. Р.Т.Ердоган назвав протести 2013 р. «мерзенною атакою, спрямованою проти народу та держави, подібною до військових переворотів». На передвиборчих мітингах 2023 р. він називав протестувальників «мародерами» [10].

Висновки. Футбольні фанати, особливо група ФК «Бешикташ» – «çArşı», була однією з рушійних сил протестів 2013 р. проти прем'єр-міністра Р.Т.Ердогана. Вони були серед перших груп, які незважаючи на жорстокі репресії поліції, продовжували демонстрації протягом перших днів протестів у парку Гезі, що призвело до затримання багатьох їхніх прихильників. Завдяки своїм акаунтам у соціальних мережах фани, швидко згуртувались і доєднались до інших учасників протестів. Неінституалізованість фанів сприяла довірі протестувальників до них, адже вони не представляли жодної політичної партії чи громадської організації. Саме в цьому їх намагалась звинуватити турецька влада і особисто прем'єр-міністр Р.Т.Ердоган. Неправомірні дії влади Турецької Республіки проти культової групи вболівальників «Бешикташа» зазнали різкої критики як усередині країни, так і на міжнародному рівні.

Джерела та література:

1. Варварик К. Політичні контексти матчу «Шахтаря» в ЛЄ: Туран підтримував Ердогана, фани «Бешикташа» – проти. Блог Шахтар-Онлайн. URL: <https://ua.tribuna.com/uk/football/blogs/3142533-politychni-konteksty-matchu-shakhtarya-v-lye-turan-pidtrymuvav/> (31.07.2025).

2. Кулик С. Досвід запровадження FAN ID в країнах світу. *Актуальні проблеми європейської інтеграції України: матеріали Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (м. Луцьк, 25 вересня 2025 р.)* / за ред. А.О.Бояра; Волинський національний університет імені Лесі Українки, Факультет міжнародних відносин, Кафедра міжнародних економічних відносин, Центр студій Європейського Союзу. Луцьк: Вежа-Друк, 2025. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). Об'єм даних 2,55 Мб. С. 70-74.

3. Стед Д. «Стамбул Юнайтед»: як протести об'єднали футболних фанів. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/sport/2013/06/130618_turkey_fan_protest_rl (18.06.2013).

4. У Туреччині футбольні фани команд-суперниць єднаються у протиурядових протестах. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/25011621.html> (09.06.2013).

5. Çarşı'dan protesto ve basın açıklaması. URL: https://www.cnnturk.com/turkiye/carsidan-protesto-ve-basin-aciklamasi-425790?utm_source (09.09.2014).
6. Çarşı: «Tribünde Beşiktaş'ız, sokakta halk». URL: <https://www.milliyet.com.tr/dunya/carsi-tribunde-besiktasiz-sokakta-halk-1723290?utm> (15.06.2013).
7. Çarşı. Uluğ Ö. M., & Acar Y. (2015). We are more than alliances between groups': A social psychological perspective on the Gezi Park protesters and negotiating levels of identity. In *Everywhere Taksim: sowing the seeds for a new Turkey at Gezi*. Amsterdam University Press. URL: https://www.geziarchive.net/actors/%C3%A7ar%C5%9F%C4%B1?utm_source.
8. Gezer O., Popp M. 'Pepper Spray Is Our Perfume'. Football Fans Challenge Erdogan. URL: https://www.spiegel.de/international/world/football-fans-were-instrumental-in-fanning-protests-against-erdogan-a-909357.html?utm_source (05.07.2013).
9. Istanbul court acquits 35 suspects in Gezi Park trial. URL: <https://www.aa.com.tr/en/turkey/istanbul-court-acquits-35-suspects-in-gezi-park-trial/498077?utm> (29.12.2015).
10. Karakas B. Ten years after Turkey's Gezi protests, some say vote a chance for justice. URL: <https://www.reuters.com/world/middle-east/ten-years-after-turkeys-gezi-protests-some-say-vote-chance-justice-2023-05-26/> (26.05.2023).
11. Neppert B. Football fans in the dock. URL: <https://www.amnesty.de/informieren/blog/tuerkei-football-fans-dock> (26.06.2015).
12. Protests, solidarity mark beginning of coup-plot case against Turkish fan group Çarşı. URL: <https://www.hurriyetaiklynews.com/protests-solidarity-mark-beginning-of-coup-plot-case-against-turkish-fan-group-carsi-75682?utm> (17.12.2014).
13. Stallard K. Turkey: Football Fans Call For PM To Resign. URL: <https://news.sky.com/story/turkey-football-fans-call-for-pm-to-resign-10443515> (08.06.2013).
14. T24: Taraftarlar Gezi Parkı için Taksim'de. URL: <https://everywheretaksim.net/index.html@p=21329.html> (08.06.2013).
